Archive of SID

فصلنامه «پژوهش‌های انقلاب اسلامی»
انجمن علمی انقلاب اسلامی ایران
سال هشتم، زمستان ۱۳۹۸، شماره ۳۱
صفحات ۲۳۹ ـ ۲۱۹

Islamic Revolution Researches
Scientific Association of Islamic Revolution In Iran
Vol. 8, Winter 2020, No 31

بررسی جایگاه گفتمان عدالت در اسناد بالادستی نظام جمهوری اسلامی ایران

سمانه کشوردوست[۱]

چکیده

یکی ازگفتمان‌های اصلی اثرگذار بر پدیده‌ی انقلاب اسلامی ایجاد عدالت در ابعاد اقتصادی و اجتماعی در جامعه بود. چنین هدفی در قالب شعارهای مردم پیش از انقلاب اسلامی و رهنمودهای حضرت امام خمینی در سال‌های پیش از انقلاب و در آستانه‌ی انقلاب به وضوح قابل ملاحظه بود. پس از انقلاب نیز این خواسته و هدف کلان در مبانی و بنیان‌های قانون اساسی و اسناد بالادستی خود را نشان داد. مقاله‌ی حاضر در صدد پاسخ‌گویی به این پرسش است که گفتمان عدالت به چه نحوی در برنامه های توسعه بازنمایی شده است؟ به عبارت دیگر گفتمان عدالت چه جایگاهی در اسناد بالادستی در طی چهار دهه پس از پیروزی انقلاب اسلامی داشته است؟ در پاسخ به این پرسش این مقاله با در نظر گرفتن سلسله مراتب اسناد بالادستی سیاست‌های متاثر از گفتمان عدالت اقتصادی و اجتماعی را با استفاده از روش اسنادی گردآوری کرده و با روش تجزیه و تحلیل تفسیری آن‌ها را مورد تحلیل قرار می‌دهد. بررسی اسناد بالادستی نظام جمهوری اسلامی نشان می‌دهد سیاستگذار برای ایجاد عدالت از سیاستگذاری توامان در دو حوزه اقتصادی و اجتماعی استفاده نموده است. به این ترتیب که برای رفع موانع عدالت اجتماعی به ایجاد اهرم‌هایی از طریق تامین و تقویت عدالت اقتصادی پرداخته است اما چنین سیاستگذاری ای در طول زمان با تغییر، تحول و تکامل مواجه بوده

---

۱. دکترای علوم سیاسی و استادیار دانشگاه تهران keshvardoost@ut.ac.ir
تاریخ ارسال: ۱۳۹۸/۴/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۱/۱۶

www.SID.ir

Archive of SID

است.

واژگان کلیدی

عدالت، اسناد بالادستی، قانون اساسی، سیاست‌های کلی، برنامه‌های توسعه.

مقدمه

«لقد ارسلنا رسلنا بالبینات و انزلنا معهم الکتاب و المیزان لیقوم الناس بالقسط» قرآن کریم اهمیت ایجاد عدالت را همراستا با ارسال پیامبران و نزول کتاب‌های آسمانی دانسته است. تاریخ اسلام نیز مبین تلاش پیامبر و امیرالمومنین در راستای تحقق عدالت اجتماعی به عنوان یکی از اصلی‌ترین اهداف رسالت بوده است. انقلاب اسلامی نیز از آغاز راه تا کنون همواره ایجاد عدالت را به عنوان یکی از اهداف ضروری خود تلقی نموده است. به همین دلیل گفتمان عدالت خواهی هم در مبانی نظری و سیاست‌ها و قوانین بنیادین جمهوری اسلامی و هم در اتخاذ تصمیمات و تدوین و اجرای سیاست‌ها نمود داشته است. در این راستا در دوره‌های مختلف رویکردهای سیاستی گوناگون به گفتمان عدالت در ابعاد مختلف منجر به اتخاذ و اجرای سیاست‌های متفاوتی گردیده است. مقاله‌ی حاضر با توجه به اهمیت گفتمان عدالت و دستیابی به نتایج سیاست‌های برآمده از اهداف گفتمان عدالت در ابعاد اقتصادی و اجتماعی به دنبال پاسخ به این سوال است که گفتمان عدالت خواهی در این چهار دهه در جمهوری اسلامی منجر به چه اسناد سیاستی‌ای شده است؟ به عبارت دیگر عدالت اجتماعی و اقتصادی در کدام قوانین سیاست‌ها خود را نشان داده است و چه جایگاهی در میان اسناد سیاستی دارد؟ اهمیت این مسئله از آنجا ناشی می‌شود که اگر چه در برخی پژوهش‌ها گفتمان عدالت در انقلاب اسلامی و نگاه دولت‌ها به عدالت در عمل مورد بررسی قرار گرفته‌اند اما تا کنون این موضوع از بعد سیاستگذاری عمومی و اهمیت گفتمان عدالت در چرخه‌ی اتخاذ سیاستی مورد توجه نبوده است. در بخش بعدی ابتدا به مرور ادبیات پرداخته و پس از بررسی مفهوم عدالت؛ جایگاه گفتمان عدالت را در اسناد بالادستی از جمله قانون اساسی، سند چشم‌انداز، سیاست‌های کلی و قوانین برنامه‌های توسعه بررسی می‌نماییم.

پیشینه‌ی پژوهش

در حوزه‌ی گفتمان عدالت و سیاست‌های مبتنی بر گفتمان عدالت در بیشتر پژوهش‌های سیاست‌های اجرایی و برنامه‌های دولت در خصوص اجرای عدالت و نه اسناد سیاستی مورد بررسی قرار گرفته‌اند

www.SID.ir

Archive of SID

به همین جهت این مقاله از جنبه‌ی بررسی اسناد بالادستی دارای نوآوری می‌باشد. در ادامه به مهمترین پژوهش‌هایی که در خصوص عدالت در جمهور اسلامی انجام شده است اشاره می‌شود.

قریشی، علیزاده و زایر کعبه (۱۳۹۶) در مقاله‌ی خود تحت عنوان "تحول گفتمان عدالت در ایران: مطالعه‌ی موردی دولت‌های محمود احمدی نژاد و حسن روحانی"؛ عناصر گفتمان عدالت را در دولت‌های احمدی نژاد و روحانی بر مبنای تحلیل گفتمانی لاکلاو و موفه و مصادیق ابعاد اقتصادی، اجتماعی فرهنگی و سیاسی عدالت را در دولت‌های مذکور استخراج می‌نمایند. نویسندگان در این مقاله دو خرده گفتمان عدالت را شامل گفتمان عدالت به مثابه حمایت از توده‌ی فروست در دولت احمدی نژاد و گفتمان اعتدال و توسعه را دولت روحانی به مثابه دو قرائت متفاوت از فراگفتمان جمهوری اسلامی مطرح می‌نمایند.

رضایی (۱۳۹۱) در مقاله‌ی خود با عنوان "مطالعه‌ی عدالت اجتماعی در برنامه‌های توسعه از نگاهی نو" وضعیت عدالت اجتماعی را در برنامه‌های دوم و سوم و چهارم بررسی می‌نماید. نتیجه‌ی تحلیل محتوای کمی و کیفی این سه برنامه نشان می‌دهد تعادلی میان حوزه‌های چهارگانه‌ی زندگی اجتماعی وجود ندارد به طوری که در این سه برنامه حدود ۶۰ ٪ به حوزه‌ی اقتصادی، حدود ۲٪ به حوزه‌ی اقتصادی، حدود ۱۵٪ به حوزه‌ی اجتماعی و حدود ۲۴٪ به حوزه‌ی فرهنگی توجه شده است.

اخوان کاظمی (۱۳۸۸) در مقاله‌ی خود تحت عنوان "گفتمان عدالت در دولت نهم" به بررسی جایگاه عدالت در گفتمان‌های سیاسی اجتماعی جمهوری اسلامی می‌پردازد و معتقد است این گفتمان‌ها در دوره‌های مختلف پیش از دولت نهم عملکردهای افرطی و تفریطی داشته‌اند. نویسنده در گفتمان اصولگرایی عدالت خواه دولت نهم با احیای ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب بر محور دال مرکزی ولایت؛ دال‌های چهارگانه عدالت گستری، مهرورزی، پیشرفت و تعالی مادی و معنوی و خدمت‌رسانی را مفصل‌بندی می‌کند اما معتقد است در این گفتمان نیز عدالت رنگ و لعاب اقتصادی گرفته و اجرای عدالت دچار مشکلات و شتابزدگی می‌شود.

خواجه سروری (۱۳۸۶) در مقاله‌ی "فراز و فرود گفتمان عدالت در جمهوری اسلامی ایران" به بررسی اقتضائات دولت‌ها در مواجهه عملی با مفهوم شیعی عدالت و تحول این گفتمان در دوره‌های مختلف می‌پردازد. بر اساس نظر نویسنده در دولت بازرگان دولت حداقلی ضروری برای تحقق عدالت دانسته شد. در دولت رجایی عدالت در مواجهه با جنگ تفسیر گردید؛ دولت موسوی دغدغه‌ی مستضعفان را اصلی‌ترین مصداق عدالت شیعی معرفی کرد. دولت هاشمی رفسنجانی توسعه را ضرورت تحقق عدالت در نظر گرفت و دولت خاتمی عدالت را در تحقق توسعه‌ی سیاسی جستجو

www.SID.ir

Archive of SID

می‌کرد و سرانجام در دولت احمدی نژاد عدالت باردیگر از بازتعریفی انقلابی و مکتبی برخوردار شد.

بازتعریف مفهوم عدالت

الف) عدالت در اندیشه سیاسی غرب

عدالت جزء مفاهیم اصلی اندیشه‌ی سیاسی است که از دیرباز مورد نظر و توجه اقوام گوناگون بوده است. از نظر افلاطون عدالت ویژگی نفس فرد است که در جامعه انعکاس می‌یابد هنگامی که عقل و خشم و شهوت در جای خود قرار گیرند (اخوان کاظمی، ۱۳۷۹، ۷۰) فضیلت عدالت در فرد محقق می‌گردد و در جامعه نیز عدالت هنگامی رخ می‌دهد که حکیمان بر جامعه حکومت کنند. ارسطو از جمله‌ی اولین اندیشمندان سیاسی است که تقسیم‌بندی‌های متفاوتی از عدالت دارد که شامل عدالت معاوضه‌ای (مبادله‌ای) و توزیعی، طبیعی و قانونی، عام و خاص، مطلق و نسبی (سیاسی) می‌شود. ارسطو از میان انواع هشتگانه فوق، عدل توزیعی را مهم‌تر از همه می‌داند زیرا او در اساس فکر خود عدل را نه در برابری بلکه در تناسب می‌داند و می‌گوید که پایگاه و حقوق و امتیازات هر کسی در جامعه باید به اندازه و شایستگی و دانایی او باشد (شمسینی غیاثوند، ۱۳۸۲، ۳۲۴).

در اندیشه¬ی سیاسی متاخر در غرب توجه به آزادی موجب غفلت از مفهوم عدالت می¬گردد در همین راستا نظریات فایده گرایی ظهور می‌کنند که به حداکثر رساندن منفعت را حتی در صورت غیر عادلانه بودن مهم تلقی می‌کند. در میان منتقدان فایده‌گرایی نظریه‌ی عدالت جان رالز اهمیت بسیاری دارد. رالز با الهام از نظریات کانت؛ نظریه عدالت به معنای انصاف را مبتنی بر دو اصل تصدیق حق مساوی همه برای برخوردای از آزادی‌های اساسی و موجه بودن نابرابری‌های اجتماعی به شرطی که برای مصالح همگان "سازمان یافته" باشد می‌داند. (اخوان کاظمی،۱۳۷۹، ۷۴)

ب) عدالت در اندیشه¬ی سیاسی اسلام

در قران کریم شکل‌گیری جهان بر اساس عدالت تکوینی ترسیم شده است: شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَـهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (سوره آل عمران، ایه ۱۸) علاوه بر آن خلق انسان نیز بر پایه‌ی عدالت بوده است: "الذی خلقک فسواک فعدلک" (سوره انفطاار، آیه ۸). (فوزی،۱۳۹۳، ۶۱) بنابر این استقرار عدالت در جهان مبتنی بر خلقت و همراستا با اهداف آفرینش می‌باشد. خداوند در قران در چندین آیه اقامه عدل را جزء اهداف پیامبران معرفی

www.SID.ir

Archive of SID

می‌نماید "لقد ارسلنا رسلنا بلبینات و انزلنا معهم الکتاب و المیزان بالقسط" و همچنین انشان‌ها را نیز به برپایی عدل دعوت می¬کند." ان الله یامر بالعدل و الحسان" (سوره حدید، آیه ۲۵)

امیر المومنین﵇ می‌فرمایند عدل هر چیز را در جای خود می‌نهد "العدل یضع الامور مواضعها" (نهج البلاغه، کلمه قصار ۲۴۹). در میان متفکرین اسلامی چند تعریف از عدالت وجود دارد:

_ اعطاء کل ذی حق حقه (هر صاحب حقی را به حق خود رساندن)

_ شهید مطهری نیز عدالت را دادن حق صاحبان بدون هیچ تبعیضی میان آن‌ها می‌داند. (گلستانی، ۱۳۸۵، ۱۸۴)

در مجموع در اسلام عدالت در چند سطح مورد توجه قرا می‌گیرد:

_ عدالت در سطح ویژگی و صفت فردی، عدالت درسطح نظام هستی و قرا گرفتن هر چیز در جای خود،

_ عدالت در سطح خداوند به این معنا که خداوند جهان را بر اساس عدالت آفریده است که به عدالت تکوینی معروف است،

_عدالت در سطح تشریع و قانونگذاری

_ و در نهایت عدالت اجتماعی که به معنای برقراری عدالت در سطح جامعه می‌باشد. (فوزی، ۱۳۹۳. ۶۳)

جایگاه گفتمان عدالت در اسناد بالادستی

سلسه مراتب اسناد رسمی در جمهوری اسلامی به ترتیب شامل قانون اساسی، سند چشم‌انداز، سیاست‌های کلی و قوانین برنامه می‌باشد. به همین منظور برای درک جایگاه عدالت در اسناد بالادستی ابتدا به بررسی عدالت در قانون اساسی می‌پردازیم. با توجه به اهمیت عدالت در شکل¬گیری هویت گفتمانی جمهوری اسلامی و توجه به عدالت به عنوان یکی از مبانی اصلی انقلاب اسلامی؛ قانون اساسی عنایت ویژه‌ای به عدالت نموده است و در بیش از ۲۶ ماده به عدالت در ابعاد گوناگون می‌پردازد.

www.SID.ir

Archive of SID

عدالت در قانون اساسی

۱- عدالت اجتماعی

قانون اساسی در اصل دوم "نفی هر گونه ستم‌گری و ستم‌کشی و سلطه‌گری و سلطه‌پذیری و قسط و عدل" را از اهداف نظام و راه‌های تامین استقلال نظام جمهوری اسلامی از ابعاد گوناگون بر می‌شمارد. در اصل سوم نیز دولت را موظف می¬کند برای رسیدن به اهداف نظام همه‌ی امکانات خود را در راه "رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه، در تمام زمینه‌های مادی و معنوی» و همچنین «تأمین حقوق همه جانبه افراد از زن و مرد و ایجاد امنیت قضایی عادلانه برای همه و تساوی عموم در برابر قانون» به کار بگیرد. قانون اساسی در اصل چهاردهم رعایت عدالت را در برخورد با غیر مسلمانان مطرح می‌نماید و معتقد است بنا برآیین اسلام حقوق انسانی غیر مسلمانان نیز در صورتی که بر ضد اسلام و جمهوری اسلامی توطئه نکنند محترم شمرده می‌شود: "به حکم آیه شریفه «لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ» دولت جمهوری اسلامی ایران و مسلمانان موظفند نسبت به افراد غیر مسلمان با اخلاق حسنه و قسط و عدل اسلامی عمل نمایند و حقوق انسانی آنان را رعایت کنند. این اصل در حق کسانی اعتبار دارد که بر ضد اسلام و جمهوری اسلامی ایران توطئه و اقدام نکنند."

قانون اساسی در اصل نوزدهم و بیستم برابری قومی و یکسانی زن و مرد را طبق اسلام اذعان می‌داند و معتقد است هیچ گونه تبعیضی به واسطه‌ی جنسیت و نژاد و قوم در جمهوری اسلامی وجود ندارد: "مردم ایران از هر قوم و قبیله‌ای که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ، نژاد، زبان و مانند این‌ها سبب امتیاز نخواهد بود" (قانون اساسی، اصل ۱۹)، "همه‌ی افراد ملت اعم از زن و مرد یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه‌ی حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام برخوردارند." (قانون اساسی، اصل بیستم)

در فصل سوم قانون اساسی از اصل ۲۲ تا ۴۲ قانون اساسی راهکارهایی جهت تحقق عدالت اجتماعی ذیل عنوان کلی حقوق ملت ارایه شده است.

۲- عدالت اقتصادی

دولت در برنامه‌های اقتصادی مکلف است به گونه‌ی عمل نماید که امکانات اقتصادی کشور به

www.SID.ir

Archive of SID

شکل یکسان در اختیار مردم قرار گیرد (حاجیلویی محب، ۱۳۹۶، ۸۹). قانون اساسی در اصل سوم رسیدن به هدف عدالت اقتصادی را مورد توجه قرار می¬دهد: "پی‌ریزی اقتصادی صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی جهت ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه-های تغذیه و مسکن و کار و بهداشت و تعمیم بیمه."

عدالت در افق سند چشم‌انداز بیست ساله

سند چشم¬انداز بیست ساله اجرا و تحقق عدالت را جزء یکی از مهم‌ترین اهداف نظام تلقی نموده است عدالت اجتماعی را در ابعاد آن از جمله برابری فرصت‌ها و رفع تبعیض و توزیع متناسب درآمده-ها طرح نموده و اشعار می‌دارد:

"ایران در افق ۱۴۰۴ کشوری است: توسعه یافته، متناسب با مقتضیات فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی خود و متکی بر اصول اخلاقی و ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی، با تأکید بر مردم‌سالاری دینی، عدالت اجتماعی، آزادی‌های مشروع، حفظ کرامت و حقوق انسان‌ها و بهره‌مند از امنیت اجتماعی و قضایی. برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع متناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده، به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهره‌مند از محیط زیست مطلوب."

عدالت در سیاست‌های کلی

سیاست¬های کلی نظام سندی غیر تقنینی است که مجمع تشخیص مصلحت نظام آن را تدوین و مقام معظم رهبری آن را ابلاغ می‌نماید. این سیاست¬ها ماهیت و سند بالادستی قوانین هستند که شکل و جهت‌گیری قوانین بوسیله‌ی این سندها روشن می‌شود. در میان سیاست¬های کلی نظام مبحث عدالت در حوزه‌های گوناگون دیده می‌شود که در ادامه به اختصار به برخی از آن‌ها اشاره می-نماییم.

سیاست¬های کلی آمایش سرزمین

در سیاست¬های کلی آمایش سرزمین با هدف دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه به عدالت اجتماعی از طریق: "ایجاد امکانات عادلانه و فرصت‌های برابر و رفع تبعیض ناروا در مناطق کشور" اشاره شده است. (سیاست¬های کلی آمایش سرزمین، بند د شماره۱)

www.SID.ir

Archive of SID

سیاست¬های کلی برنامه ششم

سیاست¬های کلی برنامه ششم به عنوان مبنای تنظیم قانون برنامه‌ی ششم بر پایه‌ی محورهای سه‌گانه‌ی «اقتصاد مقاومتی»، «پیشتازی در عرصه‌ی علم و فناوری» و «تعالی و مقاوم‌سازی فرهنگی» تنظیم شده است و به ایجاد عدالت و زمینه سازی اجرای آن در حوزه‌های مختلف می-پردازد. در بند ۱۴ این سند "تحقق کامل هدفمندسازی یارانه‌ها در جهت افزایش تولید، اشتغال و بهره‌وری، کاهش شدت انرژی و ارتقاء شاخص‌های عدالت اجتماعی" به عنوان یکی از ابزارهای اقتصادی جهت تحقق عدالت اقتصادی و اجتماعی پرداخته شده است. در بند ۱۹ و ۲۰ به زمینه‌های سرمایه گذاری در مناطق کمتر توسعه¬یافته و روستایی و اتخاذ برنامه‌های توسعه¬ی روستایی و تعیین سهم واقعی در توزیع منابع و انجام اقدامات لازم در جهت ایجاد عدالت اجتماعی در میان مناطق مختلف کشور و سیاست¬های توزیع بهینه‌ی منابع می‌پردازد.

در حوزه‌ی امور اجتماعی نیز در بند ۴۰ و ۴۱ این سند به استقرار نظام جامع، یکپارچه، شفاف، کارآمد و چندلایه‌ی تأمین اجتماعی کشور و توانمندسازی و خوداتکائی اقشار و گروه‌های محروم در برنامه‌های مربوط به رفاه و تأمین اجتماعی پرداخته شده است.

عدالت در برنامه‌های توسعه

برنامه دوم توسعه

گفتمان عدالت در برنامه‌ی دوم توسعه شامل دو وجهه ایجاد عدالت اجتماعی شامل کاهش فقر و افزایش اشتغال، ایجاد تعادل‌های منطقه‌ای و تامین اجتماعی برابر و ایجاد عدالت اقتصادی از طریق پرداخت مستقیم یارانه و سوبسید برای کالاهای اساسی است.

در تبصره ۱۰ برنامه¬ی دوم توسعه با هدف تامین عدالت اجتماعی پرداخت تسهیلات بانکی در نظر گرفته شده است: "به منظور کمک به تأمین عدالت اجتماعی، کاهش فقر و محرومیت، ایجاد اشتغال و حمایت از بنگاه‌های اقتصادی کوچک، دولت مکلف‌است در جهت اجرای اصول ۴۳ و ۴۴ قانون اساسی ایجاد تعادل در سهم بخش‌های دولتی، تعاونی و خصوصی در اقتصاد کشور، افزایش سهم فعالیت‌های اقتصادی بخش تعاونی و همچنین اجرای طرح‌های اشتغال‌زا (خود اشتغالی)، از طریق پرداخت تسهیلات ارزان قیمت بانکی حمایت‌های لازم را به عمل آورد". در ادامه با هدف ایجاد عدالت اجتماعی در تبصره‌ی ۱۱ سیاست¬هایی جهت انجام اقداماتی به منظور ایجاد تعادل-

www.SID.ir

Archive of SID

های منطقه‌ای در روستاها در نظر گرفته شده است. در تبصره‌ی ۱۲ نیز با هدف ایجاد تامین اجتماعی برابر پرداخت مستقیم کمک معاش ماهانه به اقشار کم درامد در نظر گرفته شده است. علاوه بر آن در تبصره ۱۶ به ادامه‌ی سیاست پرداخت سوبسید به کالاهای اساسی و دارو و شیر خشک اشاره می‌نماید. همچنین به منظور صرفه‌جوئی در مصرف فرآورده‌های نفتی و تأمین عدالت اجتماعی، طی این برنامه، قیمت فرآورده‌های نفتی افزایش یافته و آثارناشی از آن به نحو مقتضی جبران می‌گردد.

برنامه سوم توسعه

برنامه¬ی سوم توسعه نیز در حوزه‌ی عدالت مشتمل بر اقدامات گسترش و تعمیق عدالت اجتماعی از طریق نظام تامین اجتماعی، بیمه و یارانه‌ها و اقدامات حمایتی از اقشار آسیب پذیر و ایجاد اشتغال در مناطق کمتر توسعه¬یافته است.

قانونگذار در فصل پنجم برنامه¬ی سوم در حوزه‌ی نظام تامین اجتماعی و یارانه‌ها تامین و توسعه¬ی عدالت اجتماعی را به شکل زیر طرح می¬کند: "به منظور توسعه عدالت اجتماعی، نظام تأمین اجتماعی با هدف حمایت از اقشارمختلف جامعه در برابر رویدادهای اقتصادی، اجتماعی و طبیعی و پیامدهای آن ازنظر بازنشستگی، بیکاری، پیری، ازکارافتادگی، بی‌سرپرستی، درراه‌ماندگی، حوادث و سوانح و ناتوانی‌های جسمی، ذهنی، روانی و نیاز به خدمات بهداشتی درمانی و مراقبت‌های پزشکی به صورت بیمه‌ای و غیرآن (حمایتی و امدادی) حقی است همگانی و دولت مکلف است طبق قوانین، از محل درآمدهای عمومی و درآمدهای حاصل از مشارکت مردم،خدمات و حمایت‌های مالی فوق را برای یکایک افراد کشور تأمین کند."

همچنین در ماده ۳۸ حمایت‌های بخش غیر بیمه‌ای پیشگیری، توان بخشی و حمایتی برای نیازمندان علاوه بر خدمات ویژه در برنامه‌های مسکن و آموزش، شامل پیشگیری از بروز آسیب‌های اجتماعی و پرداخت بیمه‌ی درمان و مستمری به نیازمندان نیز می¬گردد.

قانونگذار در ادامه در ماده‌ی ۴۶ به ادامه‌ی سیاست پرداخت یارانه‌ها برای کالاهای اساسی مطابق با شرایط برنامه¬ی دوم می‌پردازد و اقدامات لازم را در این زمینه به سازمان‌های ذیربط می-سپارد.

در ماده ۵۰ نیز قانونگذار سیاست¬هایی را به منظور ایجاد اشتغال در مناطق کمتر توسعه¬یافته طرح می‌نماید.

www.SID.ir

Archive of SID

عدالت در برنامه¬ی چهارم توسعه

برنامه¬ی چهارم توسعه عدالت اجتماعی را با تاکید بر نظام تامین اجتماعی در خصوص اقشار آسیب پذیر و کمک به اشتغالزایی مورد توجه قرار می¬دهد. علاوه بر این توسعه¬ی روستایی و تامین مسکن شهری و برابری فرصت‌های آموزشی و تامین برابری غذایی در میان اقشار آسیب‌پذیر و کاهش هزینه‌های درمان نیز بخشی از مهم‌ترین قوانین در راستای تقویت عدالت در برنامه چهارم توسعه هستند.

در ماده‌ی ۳ برنامه چهارم دولت به منظور ایجاد عدالت اجتماعی مکلف به سیاست¬های جبرانی و کمک مستقیم به اقشار آسیب پذیر شده است: "به منظور به حداکثر رساندن بهره‌وری از منابع تجدیدناپذیر انرژی، شکل‌دهی مازاداقتصادی، انجام اصلاحات اقتصادی، بهینه‌سازی و ارتقاء فناوری در تولید، مصرف و نیزتجهیزات و تأسیسات مصرف کننده انرژی و برقراری عدالت اجتماعی، دولت مکلف است ضمن فراهم آوردن مقدمات ازجمله گسترش حمل و نقل عمومی و عملیاتی کردن سیاست‌های مستقیم جبرانی اقداماتی را از جمله کمک مستقیم و جبرانی از طریق نظام تامین اجتماعی به اقشار آسیب‌پذیر انجام دهد"

همچنین بر اساس ماده۱۰ به منظور تأمین رشد اقتصادی و کنترل تورم و بهبود بهره‌وری منابع مالی سیستم بانکی، دولت مکلف است بدهی خود به بانک مرکزی و بانک‌ها را طی سال‌های برنامه چهارم با منظورکردن مبالغ بازپرداخت در بودجه‌های سنواتی کاهش دهد. در ماده ۱۱ قانونگذار با هدف اشتغالزایی بانک‌ها را موظف به پرداخت تسهیلات می‌نماید: "سه درصد (۳٪) از سپرده قانونی بانک‌ها نزد بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران برمبنای درصد سال ۱۳۸۳ در اختیار بانک‌های کشاورزی، مسکن و صنعت و معدن (هر بانک۱٪) قرار گیرد تا صرف اعطای تسهیلات به طرح‌های کشاورزی و دامپروری، احداث ساختمان و مسکن، تکمیل طرح‌های صنعتی و معدنی بخش غیردولتی شود که ویژگی‌عمده آنان اشتغال‌زایی باشد.

در راستای ایجاد عدالت اجتماعی در ماده ۱۹ به توسعه¬ی روستایی و عشایری پرداخته شده و دولت را ملزم به سیاستگذاری در این خصوص نموده است. همچنین در ماده‌ی ۲۷ سیاست¬هایی برای ایجاد انگیزه برای سرمایه‌گذاری و اشتغال در مناطق کمتر توسعه¬یافته در نظر گرفته شده است.

در راستای ایجاد برابری اجتماعی وزارت مسکن و شهرسازی در ماده ۳۰ مکلف شده است طرح جامع مسکن را تهیه و به تصویب هیئت وزیران برساند. این طرح مشتمل بر محورهایی با رویکرد

www.SID.ir

Archive of SID

توسعه پایدار، عدالت اجتماعی وتوانمندسازی اقشار کم درآمد خواهد بود.

در راستای ایجاد عدالت آموزشی در بند ب ماده ۵۰ با هدف دسترسی به فرصت‌های برابر آموزشی و ارتقای جمعیت دانشجویی به ۳۰٪ به دانشگاه‌ها اجازه‌ی تنوع بخشی به شیوه‌های آموزشی از جمله برگزاری دوره¬های شبانه، نوبت دوم و ... با دریافت شهریه داده می‌شود. شهریه دانشجویان جانباز بیست و پنج درصد (۲۵٪) و بالاتر و فرزندان آنان، فرزندان شاهد، آزادگان و فرزندان آنان و دانشجویان تحت پوشش کمیته امداد و سازمان بهزیستی از محل اعتبارات ردیف خاص و توسط سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور تامین می¬گردد.

همچنین در بند ج این ماده "به دولت اجازه داده می‌شود تسهیلات اعتباری به صورت وام بلند مدت قرض‌الحسنه را دراختیار صندوق‌های رفاه دانشجویان یا سایر نهادهای ذی‌ربط قراردهد تابخشی از دانشجویان دوره‌های مذکور در بند (ب) این ماده و دانشجویان دانشگاه‌ها ومؤسسات آموزش عالی دولتی و غیردولتی و پیام نور که امکان پرداخت شهریه را ندارند بتوانند با استفاده از این وام شهریه خود را پرداخت و پس از فراغت از تحصیل به تدریج بازپرداخت کنند."

در ماده ۵۲ نیز دولت موظف به انجام اقداماتی به منظور دسترسی به فرصت‌های برابر آموزشی به ویژه در مناطق کمتر توسعه¬یافته و ارتقای بهره‌وری به ویژه برای دختران انجام دهد

در بخش سوم برنامه¬ی چهارم در حوزه‌ی توسعه سلامت امنیت انسانی و عدالت اجتماعی دولت موظف به: "تخصیص منابع اعتباری، تسهیلات بانکی و یارانه‌ای لازم برای تولید، تأمین، توزیع و مصرف مواد غذائی، درجهت دستیابی به سبد مطلوب غذائی و اختصاص منابع لازم برای شروع و تدارک برای ترویج غذای سالم در قالب میان وعده غذایی دانش آموزان و همچنین کمک غذایی برای اقشار نیازمند" می‌باشد.

ماده ۸۹ نیز در راستای دسترسی عادلانه به خدمات بهداشتی: "وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مکلف است به منظور دسترسی عادلانه مردم به خدمات بهداشتی، درمانی و منطقی نمودن آن متناسب با نیازها در نقاط مختلف‌کشور، نظام ارائه حداقل استاندارد خدمات بهداشتی، درمانی کشور را مبتنی برسطح‌بندی خدمات طراحی نماید."

همچنین در ماده ۹۰ به منظور ارتقای عدالت توزیعی در دسترسی عادلانه مردم به خدمات بهداشتی و در جهت کاهش سهم خانواده‌های کم درآمد از خدمات بهداشتی باید سهم مردم از هزینه‌های سلامت به حداکثر ۳۰٪ و میزان خانواده‌های آسیب‌پذیر از هزینه‌های غیر قابل تحمل سلامت به ۱٪ کاهش یابد.

www.SID.ir

Archive of SID

قانونگذار فصل هشتم را به ارتقای امنیت انسانی و عـدالت اجتمـاعی اختصـاص داده اسـت و در ماده ۹۵: "دولت مکلف است به منظـور اسـتقرار عـدالت و ثبـات اجتمـاعی، کـاهش نـابرابری‌هـای اجتماعی و اقتصادی، کاهش فاصله دهک‌های درآمدی و توزیع عادلانه درآمد در کشور ونیز کـاهش فقر و محرومیت و توانمندسازی فقرا، ازطریق تخصیص کارآمد و هدفمنـد منـابع تـأمین اجتمـاعی و یارانه‌ای پرداختی، برنامه‌های جامع فقرزدایی و عدالت اجتماعی را تهیه و به اجرا بگذارد" این برنامـه شامل گسترش نظام تامین اجتماعی، اعمال سیاست¬های مالیاتی، اعمال برنامه‌های توانمد سـازی و سازماندهی نظام خدمات اجتماعی و موارد متعدد دیگر در این خصوص می‌باشد.

همچنین به منظور گسترش و تعمیق عدالت اجتماعی و پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی در ماده ۹۷ دولت موظف به تهیه‌ی طرح جامع کنترل آسیب‌های اجتماعی شده است. علاوه بـر ایـن طی ماده ۱۰۲ دولت به منظور استقرار عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه در آمدها موظـف بـه اهیـه‌ی برنامه¬ی توسعه¬ی بخش تعاونی شده است.

عدالت در برنامه¬ی پنجم توسعه

برنامه¬ی پنجم توسعه نیز با هدف کاهش ضریب جینی عدالت را در قالب تامین فرصت‌های برابـر آموزشی، تامین عدالت درمانی و بیمه‌های سلامت، برنامه‌های حمایتی و تامین اجتماعی و توسعه¬ی روستایی و تامین مسکن مورد توجه قرار می¬دهد.

فصل اول برنامه¬ی پنجم در حوزه‌ی فرهنگ اسلامی ایرانی دولت را مکلف مـی‌نمایـد الگـوی توسعه اسلامی ـ ایرانی که مستلزم رشد و بالندگی انسان‌ها بـر مـدار حـق و عـدالت و دسـتیابی بـه جامعه‌ای متکی بر ارزش‌های اسلامی و انقلابی و تحقق شاخص‌های عـدالت اجتمـاعی و اقتصـادی باشد را تا پایان سال سوم برنامه تدوین و جهت تصویب به مجلس شورای اسلامی ارائه دهد.

در ماده ۱۹ برنامه¬ی تحول بنیادین در نظام آموزش و پرورش را بـا در راسـتای ایجـاد عـدالت اجتماعی و عدالت آموزشی تدوین نماید و به منظور تضمین دسترسی به فرصت‌های عادلانه آموزشی به تناسب جنسیت و نیاز مناطق به ویژه در مناطق کمتر توسـعه یافتـه و رفـع محرومیـت آموزشـی، نسبت به آموزش از راه دور و رسانه‌ای و تأمین هزینه‌های تغذیه، رفت و آمد، بهداشـت و سـایر امـور مربوط به مدارس شبانه روزی اقدام نماید. عـلاوه بـر ایـن وزارت آمـوزش و پـرورش مکلـف اسـت اقداماتی برای تامین نیازهای ویژه و توانبخشی گروه‌های مختلف انجام دهد.

قانونگذار در راستای تـامین عـدالت بهداشـتی و درمـانی در مـاده ۳۲ اذعـان مـی‌دارد: "سـامانه

www.SID.ir

Archive of SID

«خدمات جامع و همگانی سلامت» مبتنی بر مراقبت‌های اولیه سلامت، محوریت پزشک خانواده در نظام ارجاع، سطح‌بندی خدمات، خرید راهبردی خدمات، واگذاری امور تصدی‌گری با رعایت ماده (۱۳) قانون مدیریت خدمات کشوری و با تأکید بر پرداخت مبتنی بر عملکرد، توسط وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در سال اول برنامه و حین اجراء باز طراحی می‌شود و برنامه اجرائی آن با هماهنگی معاونت در شورای عالی سلامت و امنیت غذایی با اولویت بهره‌مندی مناطق کمترتوسعه یافته به ویژه روستاها، حاشیه شهرها و مناطق عشایری به تصویب می‌رسد. سامانه مصوب باید از سال دوم اجرای برنامه عملیاتی گردد.

همچنین ماده ۳۴ به منظور ایجاد و حفظ یکپارچگی در تامین، توسعه و تخصیص عادلانه‌ی منابع عمومی: "به منظور تحقق شاخص عدالت در سلامت و کاهش سهم هزینه‌های مستقیم مردم به حداکثر معادل سی درصد (۳۰٪) هزینه‌های سلامت، ایجاد دسترسی عادلانه مردم به خدمات بهداشتی درمانی، کمک به تأمین هزینه‌های تحمل ناپذیر درمان، پوشش دارو، درمان بیماران خاص و صعب العلاج، تقلیل وابستگی گردش امور واحدهای بهداشتی درمانی به درآمد اختصاصی و کمک به تربیت، تأمین و پایداری نیروی انسانی متخصص موردنیاز، ده درصد (۱۰٪) خالص کل وجوه حاصل از اجرای قانون هدفمندکردن یارانه‌ها علاوه بر اعتبارات بخش سلامت افزوده می‌شود."

همپنین در ماده ۳۸ اقداماتی جهت توسعه کمی وکیفی بیمه‌های سلامت دستیابی به پوشش فراگیر و عادلانه خدمات سلامت و کاهش سهم مردم از هزینه‌های سلامت به سی درصد (۳۰٪) از طرق مختلف مانند اصلاح ساختار صندوق‌ها، مدیریت منابع، متناسب نمودن تعرفه‌ها، استفاده از منابع داخلی صندوق‌ها و در صورت لزوم از محل کمک دولت در قالب بودجه سنواتی انجام می‌گیرد.

در فصل مربوط به برنامه‌های حمایتی و توانمندسازی در ماده‌ی ۳۹ به منظور توانمندسازی افراد و گروه‌های نیازمند به ویژه زنان سرپرست خانوار و معلولان نیازمند با تأکید بر برنامه‌های اجتماع محور و خانواده محور، با استفاده از منابع بودجه عمومی دولت و کمک‌های مردمی اقدامات دولت موظف به طراحی نظام سطح‌بندی خدمات حمایتی و توانمندسازی و اجرای برنامه‌های توانمند سازی شده است.

ماده ۵۰ اقداماتی به منظور ایجاد عدالت اجتماعی و با هدف رفع نابرابری و تبعیض بین بازنشستگان سنوات مختلف ارایه می¬دهد.

در ماده ۸۰ دولت مجاز به انجام اقداماتی در جهت ایجاد اشتغال پایدار و توسعه¬ی کارافرینی، کاهش عدم تعادل منطقه‌ای و توسعه¬ی مشاغل نو می¬گردد.

www.SID.ir

Archive of SID

در راستای هدف توسعه¬ی تعاون در ماده ۱۲۴دولت به منظور توسعه بخش تعاون و ارتقاء سهم آن به بیست و پنج درصد (۲۵٪) اقتصاد ملی تا پایان برنامه با رویکرد ایجاد اشتغال، گسترش عدالت اجتماعی و توانمندسازی اقشار متوسط و کم درآمد جامعه، با رعایت تکالیف و اختیارات مقرر در قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی موظف به افزایش سهم تعاونی‌ها به ۱۵٪ و افزایش سالانه سرمایه‌ی بانک توسعه¬ی تعاون شده است.

در راستای ایجاد عدالت اجتماعی در بخش مسکن در ماده ۱۷۲ به منظور ارتقاء شرایط محیطی پایدار و فراگیر ساکنان مناطق حاشیه‌نشین از مزایای شهرنشینی و پیش‌نگری و پیشگیری از ایجاد سکونتگاه‌های غیرمجاز دولت موظف به سامان بخشی مناطق حاشیه‌نشین و وضع مقررات بازدارنده و ... شده است.

ماده ۱۹۴ به اقداماتی در خصوص توسعه¬ی روستایی و سیاستگذاری و برنامه‌ریزی در خصوص ارتقاء سطح درامد و کیفیت زندگی روستاییان و کاهش نابرابری‌های موجود با توجه به شرایط منطقه‌ای و محلی پرداخته است.

در بند ه ماده ۲۳۴ قانونگذار دولت را مکلف می‌نماید که تا پایان برنامه هدف زیر تحقق یابد:

> "کاهش فاصله دو دهک بالا و پایین درآمدی جامعه از طریق اتخاذ سیاست‌های اجرائی مناسب و نیز استقرار سیستم تأمین اجتماعی فراگیر، گسترش پایه مالیاتی و توزیع مجدد درآمدها به طوری که ضریب جینی در پایان برنامه به (۰/۳۵) برسد."

عدالت در برنامه ششم توسعه

در برنامه¬ی ششم توسعه اعمال سیاست¬های اشتغالزایی، توسعه¬ی روستایی و توانمند سازی اقشار آسیب پذیر، سیاست¬های تنظیم بازار، افزایش قیمت آب و حامل‌های انرژی با هدف ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی، تامین مسکن اقشار کم درآمد و بیمه‌ی سلامت همگانی و جبران عقب‌ماندگی مناطق عملیاتی در دوران دفاع مقدس در جهت توسعه و گسترش عدالت اجتماعی در نظر گرفته شده است.

در ماده ۳ بخش اقتصاد هدف دستیابی به ضریب جینی ۳۴٪ به عنوان اهداف کمی کلان تعیین شده است. همچنین در راستای رشد و توسعه¬ی اقتصادی مبتنی بر عدالت در ماده ۴ بند ز: "دولت

www.SID.ir

Archive of SID

مکلف است به منظور نیل به رشد و توسعه اقتصادی بر پایه عدالت نسبت بـه اعمـال سیاسـت‌هـای اشتغال‌زایی، مهارت افزایی و ارتقای دانش حرفه‌ای و حمایت از مشاغل کوچک خانگی و دانش بنیان مبتنی بر سند ملی کار شایسته که حداکثر تا پایان سال اول اجرای قـانون برنامـه بـا پیشـنهاد وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، اتاق تعاون و سازمان به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید، اقدام نماید."

قانونگذار در بخش پنجم به موضوع تـوازن منطقـه‌ای، توسـعه روسـتایی و توانمندسـازی اقشـار آسیب‌پذیر پرداخته است. در ماده ۲۶ به منظور رقابت‌پذیر کردن عدالت بین منطقـه‌ای و سـرزمینی و تقویت خود اتکایی و افزایش انگیزه وصل درآمد استانی دولت موظف بـه تهیـه و تصـویب و اجـرای سند آمایش ملی و استانی شده است. علاوه بر این سه‌درصد (۳٪) از درآمد حاصل از صـادرات نفـت خام و میعانات گازی خالص صادرات گاز طبیعی را به ترتیب یک سـوم بـه اسـتان‌هـای نفـت‌خیـز و گازخیز و دوسوم به مناطق و شهرستان‌های کمتر توسعه یافته جهت اجرای برنامـه‌هـای عمرانـی در قالب بودجه‌های سنواتی با تصویب شورای برنامه‌ریزی و توسعه این استان‌ها اختصاص دهد.

همچنین در ماده ۲۷ دولت موظف است اقدامات اقتصادی و بخشی و اقدامات عمرانی زیربنـایی به منظور شناسایی و بهره‌برداری از ظرفیت‌های موجود در نواحی روستایی و ارتقای منزلت اجتمـاعی روستاییان و پیشرفت عدالت محور روستاها انجام دهد.

قانونگذار در ماده ۳۲ "به منظور اجـرای سیاسـت¬هـای تنظـیم بـازار و کـاهش التهابـات بـازار کالاهای اساسی کشاورزی و کاهش نوسان غیرعادی فصلی محصولات کشاورزی و به‌منظور کاهش بار مالی دولت برای تأمین نقدینگی در گردش و هزینه تبعی مورد اسـتفاده در سیاسـت‌هـای تنظـیم بازار و تأمین ذخایر محصولات راهبردی (استراتژیک)، شرکت بازرگـانی دولتـی ایـران یـا هریـک از شرکت‌های دولتی مسؤول تنظیم بازار هر محصول به تشخیص وزارت جهاد کشاورزی، حسب مـورد، براساس برآوردهای ماهانه، فصلی و سالانه عرضه داخلی و تقاضای هر یک از محصولات، نسبت به اتخاذ موقعیت مناسب خرید یا فروش در قراردادهای سلف و ابزارهای مالی موضوع بند (۲۴) ماده (۱) قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۴/۹/۱ بر روی هـر یـک از دارایـی‌هـای مشمول صدر این بند در چهارچوب مقررات بازار سرمایه اقدام می‌نمایند."

ماده ۳۹ در راستای ارتقای عدالت اجتماعی به دولت اجـازه‌ی اصـلاح قیمـت آب و حامـل‌هـای انرژی را می¬دهد و از محل درآمدهای آن برای ارتقای عدالت اجتماعی اقـدامات لازم را بـه عمـل آورد: "به منظور ارتقای عدالت اجتماعی، افزایش بهره‌وری در مصـرف آب و انـرژی و هدفمنـدکردن یارانه‌ها در جهت افزایش تولید و توسعه نقش مردم در اقتصاد، به دولت اجازه داده می‌شود که قیمـت

www.SID.ir

Archive of SID

آب و حامل‌های انرژی و سایر کالاها و خدمات یارانه‌ای را با رعایت ملاحظات اجتماعی و اقتصادی و حفظ مزیت نسبی و رقابتی برای صنایع و تولیدات، به تدریج تا پایان سال ۱۴۰۰ با توجه به مواد (۱)، (۲) و (۳) قانون هدفمندکردن یارانه‌ها مصوب ۱۳۸۸/۱۰/۱۵ اصلاح و از منابع حاصل به صورت هدفمند برای افزایش تولید، اشتغال، حمایت از صادرات غیرنفتی، بهره‌وری، کاهش شدت انرژی، کاهش آلودگی هوا و ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی و حمایت‌های اجتماعی از خانوارهای نیازمند و تأمین هزینه‌های عملیاتی و سرمایه‌گذاری شرکت‌های ذی‌ربط در چهارچوب بودجه‌های سالانه اقدام لازم را به عمل آورد."

در ماده ۵۹ نیز دولت موظف است با هدف کاهش آسیب‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی و تامین مسکن برای اقشار کم درآمد منابع مالی و تسهیلات ارزان قیمت و زمین را در قالب بودجه سنواتی در اختیار ایشان قرار دهد.

قانونگذار در راستای تامین عدالت بهداشتی و درمانی در ماده ۷۰ دولت را مکلف به تامین بیمه‌ی سلامت همگانی نموده است. همچنین در ماده ۷۸ دولت مکلف شده در راستای تحقق عدالت اجتماعی و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و بسط پوشش‌های امدادی، حمایتی و بیمه‌ای و پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی نسبت به طراحی و اجرای برنامه‌های لازم برای نیل به اهداف تعیین شده در قانون برنامه اقدام نماید. علاوه بر این در ماده ۷۹ دولت موظف به پرداخت مستمری به خانوارهای مدد جوی کمیته امداد متناسب با سطح محرومیت از محل قانون هدفمندی یارانه‌ها پرداخت نماید.

همچنین در ادامه این ماده حمایت از زنان سرپرست خانوار و تامین مسکن نیازمندان و ساماندهی کودکان کار در دستور کار قرار گرفته است.

ماده ۱۱۲ با هدف ارتقای عدالت اجتماعی و به نظور جبران عقب‌ماندگی‌های استان‌های مناطق عملیاتی دفاع مقدس ستادکل نیروهای مسلح موظف است محدوده مناطق عملیاتی دفاع مقدس را تا پایان سال اول اجرای قانون برنامه به سازمان اعلام نماید. و ارزیابی جامعی ازز وضعیت توسعه¬یافتگی زیر ساخت‌های این مناطق را تهیه کند. دولت نیز موظف است ردیف متمرکزی را درقوانین بودجه سنواتی به جبران عقب‌ماندگی‌ها و ارتقای شاخص‌های برخورداری مناطق موضوع این ماده اختصاص دهد به گونه‌ای که این شاخص‌ها سالانه ده درصد (۱۰٪) افزایش یافته و به سطح متوسط شهرستان‌های برخوردار کشور برسد.

www.SID.ir

Archive of SID

	ابعاد عدالت اجتماعی	ابعاد عدالت اقتصادی
قانون اساسی	– رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات برای همه – امنیت قضایی/ – عدالت برای غیر مسلمانان/ – برابری جنسیستی، نژادی و قومی/	– پی ریزی اقتصادی عادلانه جهت رفع فقر و محرومیت در زمینه‌های تغذیه و مسکن و کار و بهداشت و تعمیم بیمه
سند چشم¬انداز	– عدالت اجتماعی / – فرصت‌های برابر	– توزیع متناسب درآمد/ – به دور از فقر، فساد، تبعیض
سیاست¬های کلی	–ایجاد امکانات عادلانه و فرصت‌های برابر و رفع تبعیض ناروا در مناطق کشور – ارتقاء شاخص‌های عدالت اجتماعی/ به استقرار نظام جامع، یکپارچه، شفاف، کارآمد و چندلایه‌ی تأمین اجتماعی کشور و توانمندسازی و خوداتکائی اقشار و گروه‌های محروم	– سرمایه گذاری در مناطق کمتر توسعه¬یافته و روستایی و اتخاد برنامه‌های توسعه¬ی روستایی
برنامه دوم توسعه	– پرداخت تسهیلات بانکی به منظور کمک به تأمین عدالت اجتماعی	–کاهش فقر و افزایش اشتغال، ایجاد تعادل‌های منطقه‌ای و تامین اجتماعی برابر ، کاهش فقر و محرومیت، ایجاد اشتغال و حمایت از بنگاه‌های اقتصادی کوچک – ایجاد تعادل‌های منطقه‌ای در روستاها پرداخت مستقیم یارانه و سوبسید برای کالاهای اساسی و دارو و شیر خشک
برنامه سوم توسعه	– نظام تامین اجتماعی، بیمه – حمایت‌های بخش غیر بیمه‌ای پیشگیری، توان بخشی و حمایتی برای نیازمندان	–یارانه‌ها و اقدامات حمایتی از اقشار آسیب پذیر و ایجاد اشتغال در مناطق کمتر توسعه¬یافته – پرداخت یارانه‌ها برای کالاهای اساسی – ایجاد اشتغال در مناطق کمتر توسعه¬یافته

www.SID.ir

Archive of SID

برنامه¬ی چهارم توسعه	– نظام تامین اجتماعی در خصوص اقشار آسیب‌پذیر و کمک به اشتغالزایی/ توسعه¬ی روستایی و تامین مسکن شهری و برابری فرصت‌های آموزشی/– اعطای تسهیلات به طرح‌های کشاورزی و دامپروری، احداث‌ساختمان و مسکن، تکمیل طرح‌های صنعتی و معدنی بخش غیردولتی شود که ویژگی‌عمده آنان اشتغالزایی باشد. – تصویب طرح جامع مسکن – ایجاد عدالت آموزشیم تخصیص اعتبار جهت دستیابی به سبد مطلوب غذایی/ دسترسی عادلانه به خدمات بهداشتی وو کاهش سهم خانوار در خدمات بهداشتی – طرح جامع کنترل آسیب‌های اجتماعی	–تامین برابری غذایی در میان اقشار آسیب‌پذیر و کاهش هزینه-های درمان – سرمایه‌گذاری و اشتغال در مناطق کمتر توسعه – برنامه¬ی جامع فقرزدایی با هدف کاهش فقر و محرومیت
برنامه¬ی پنجم توسعه	–تامین فرصت‌های برابر آموزشی/ عدالت درمانی و بیمه‌های سلامت/ برنامه‌های حمایتی و تامین اجتماعی/توسعه روستایی و تامین مسکن – تصویب الگوی توسعه اسلامی بر مدار عدالت/ تصویب برنامه¬ی تحول بنیادین آموزش و پرورش/ خدمات جامع و همگانی سلامت مبتنی بر پزشک خانواده و نظام ارجاع – توانمند سازی زنان سرپرست خانوار و گروه‌های خاص/ رفع تبعیض بین بازنشستگان/ اشتغال پایدار و توسعه¬ی کارافرینی/ سامان‌دهی بخشی مناطق حاشیه نشین و توسعه¬ی روستایی	کاهش فاصله دو دهک بالا و پایین درآمدی جامعه از طریق اتخاذ سیاست‌های اجرائی مناسب و نیز استقرار سیستم تأمین اجتماعی فراگیر، گسترش پایه مالیاتی و توزیع مجدد درآمدها
برنامه ششم توسعه	– سیاست¬های اشتغالزایی، توسعه¬ی روستایی و توانمند سازی اقشار آسیب‌پذیر – تامین مسکن اقشار کم درآمد و بیمه‌ی سلامت همگانی و جبران عقب‌ماندگی مناطق عملیاتی در دوران دفاع مقدس	– سیاست¬های تنظیم بازار و افزایش قیمت حامل‌های انرژی

www.SID.ir

Archive of SID

بحث و نتیجه

عدالت اجتماعی به عنوان یکی از مهم‌ترین اهداف انقلاب اسلامی از زمان تاسیس حکومت جمهوری اسلامی تبدیل به یکی از مبانی و پایه‌های اساسی حکومت گردید. به همین دلیل هدف تامین عدالت اجتماعی همواره و در میان تمام اسناد اساسی کشور به انحاء گوناگون دیده می‌شود. قانون اساسی به عنوان مهم‌ترین سند تقنینی کشور تامین عدالت را در دو بعد اجتماعی و اقتصادی شامل رفع هرگونه تبعیض و برابری حقوق و امکانات و رفع هر گونه محرومیت در زمینه‌های تغذیه، مسکن، کار و بهداشت مطرح می‌سازد. به عبارت دیگر هدف عدالت قانون اساسی پی‌ریزی بنای جامعه‌ایست که در آن حقوق و فرصت‌های اجتماعی برابر باشد و مردم به لحاظ اقتصادی زیر در یک جامعه‌ی برابر زندگی کنند طوری که فقر و محرومیت در زمینه‌های تغذیه و مسکن و اشتغال و بهداشت وجود نداشته باشد.

سند چشم¬انداز و سیاست¬های کلی نظام نیز عدالت را در قالب برابری فرصت‌ها و رفع تبعیض و توزیع متناسب درآمدها و هدفمندسازی یارانه‌ها، افزایش تولید و اشتغال و توسعه¬ی روستایی ذکر می‌نماید. در واقع هدف قانون اساسی در سند چشم¬انداز نیز دیده می‌شود. به عبارت دیگر برابری فرصت‌ها و توزیع متناسب درآمد مجددا در سند چشم¬انداز دیده می‌شود.

در برنامه‌های توسعه نیز اهداف سیاست¬های کلی در خصوص عدالت اجتماعی از طریق برنامه-های تامین اجتماعی، بیمه و یارانه‌های مستقیم، اشتغالزایی و تامین مسکن و توانمندسازی اقشار آسیب‌پذیر مورد توجه قرار گرفته است. بررسی رویکرد برنامه‌های توسعه به عدالت از دو جنبه قابل ملاحظه است. نخست توجه برنامه‌های توسعه به ابعاد گفتمان عدالت نشان می¬دهد قانونگذار در برنامه‌های توسعه همانند قانون اساسی عدالت را از دو بعد اجتماعی و اقتصادی نگریسته است. اگر چه در تعاریف معمولا عدالت اقتصادی زیر مجموعه‌ای از عدالت اجتماعی در نظر گرفته می‌شود اما سیاست گذار به درستی برای رفع موانع عدالت اجتماعی به ایجاد اهرم‌هایی از طریق تامین و تقویت عدالت اقتصادی پرداخته است. به این ترتیب به نظر می‌رسد سیاست گذار برای ایجاد عدالت اجتماعی از سیاست گذاری توامان استفاده نموده است. در وهله‌ی بعد بررسی عدالت در برنامه¬ی توسعه نشان می¬دهد سیاست گذار در طول زمان به ارزیابی و اصلاح سیاست¬های خود در گذشته پرداخته است. بررسی جدول فوق نشان دهنده‌ی تکامل برنامه¬ی توسعه از چهارم به بعد نسبت به برنامه¬ی پیشین است. در برنامه‌های ابتدایی نگاه سیاست گذار برای تامین عدالت بیشتر اقتصادی است. به این ترتیب که قانونگذار راه ایجاد عدالت را از جاده‌ی اقتصاد می‌نگرد در حالی که این نگاه

www.SID.ir

Archive of SID

در گذر از برنامه‌های چهارم به بعد تا حد زیادی با سیاست¬های تامین اجتماعی جایگزین می¬گردد. به این ترتیب ایجاد عدالت از طریق سیاست¬های صرفا توزیعی (بازتوزیع درآمدها) جای خود را به سیاست¬های تامین فرصت‌های برابر آموزشی و اشتغالزایی و توسعه¬ی روستایی می¬دهد. در مجموع اگر چه بدون بررسی نحوه و میزان اجرا و ارزیابی آثار سیاست¬های فوق در برنامه‌های توسعه این تحلیل ناقص می‌نماید اما تکرار و تکامل برخی از سیاست¬ها در برنامه‌های توسعه نشان می¬دهد اجرای سیاست¬ها به درستی صورت نگرفته و یا همچنان نیاز به مداخله برای دستیابی به نتایج مطلوب در آینده می‌باشد. در نهایت بررسی تطبیقی قانون اساسی، سند چشم¬انداز و برنامه-های توسعه نشان می¬دهد عدالت اجتماعی و اقتصادی آرمان مشترکی است که هر سه سند به شکل یکسانی به آن نگریسته است. به عبارت دیگر ابعاد عدالت اجتماعی که ایجاد فرصت‌های برابر در حوزه‌های گوناگون از طریق نظام تامین اجتماعی جامع و کارآمد است در تمام اسناد بالادستی با ادبیات و الفاظ گوناگون به کار رفته است. به لحاظ اقتصادی نیز سیاست¬های توزیع در آمد، تنظیم بازار و برنامه‌های جامع فقرزدایی کلید واژه‌ی مشترکی است که ابزار کلیه‌ی اسناد بالادستی برای دستیابی به عدالت اقتصادی می‌باشد.

منابع

۱. اخوان کاظمی، بهرام،(۱۳۷۹)، *عدالت در اندیشه¬ی سیاسی غرب*، *اطلاعات سیاسی و اقتصادی*،شماره(۱۵۳ و ۱۵٤)، صص ۷۵-٦۸.

۲. اخوان کاظمی، بهرام،(۱۳۸۸)،***گفتمان عدالت در دولت نهم. معرفت سیاسی***، شماره (۲)، ۲٤۳-۱۹۵.

۳. حاجی‌لوی‌ی محب، محمد مهدی، (۱۳۹٦)، م***طالعه تطبیقی اهداف عدالت ورزانه ی حکومت در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و نهج البلاغه***، *پژوهش های انقلاب اسلامی* ، ٦، شماره (۲۰)، صص ۹۹-۸۳

٤. خواجه سروی، غلامرضا،(۱۳۸٦)، ***فراز و فرود گفتمان عدالت در جمهوری اسلامی ایران***، ***دانش سیاسی***، شماره (٦)، صص۳۵-۵.

۵. رضای‌ی، محمد حسی‌ن،(۱۳۹۱)، ***مطالعه عدالت اجتماعی در برنامه های توسعه از نگاهی نو***، *مدی‌ری‌ت اسلامی*، شماره(٤)صص ٥٤-۳۳.

www.SID.ir

Archive of SID

٦. شمسی‌نی غی‌اثوند، حسن، (۱۳۸۲)، ***گفتمان عدالت در اندیشه¬ی سیاسی غرب، راهبرد***، شماره (۳۰)صص ۳۳٤-۳۲٤.

۷. فوزی، ی‌حی‌ی،(۱۳۹۳)، ***عدالت در اندیشه¬ی سیاسی اسلام: مفهوم شناسی و راهبرد ها***، *فصلنامه ی اندی‌شه¬ی سی‌اسی در اسلام*، شماره(۱)،صص۹٦-٦۳.

۸. قری‌شی، فردی‌ن، و علی‌زاده اقدم، محمدباقر، و زای‌ر کعبه، رحی‌م،(۱۳۹٦)، ***تحول گفتمان عدالت در ایران: مطالعه موردی دولتهای محمود احمدی نژاد و حسن روحانی***، *جامعه شناسی اقتصادی و توسعه* ، سال ششم ، شماره(۲) صص ۱۸۰-۱٤۳.

۹. گلستانی ، صادق (۱۳۸۵)، ***بررسی جایگاه عدالت اجتماعی درسیره پیامبر اعظم***، *تاری‌خ اسلام در آی‌ی‌نه ی پژوهش*، شماره (۱۱)، صص۲۰٦-۱۸۱.

۱۰. ***متن کامل قانون اساسی*** https://www.lu.ac.ir/uploads/123456_20436.pdf

۱۱. قانون برنامه¬ی دوم توسعه اقتصادی، ***اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران*** http://rc.majlis.ir/fa/law/show/92488

۱۲. ***قانون برنامه¬ی سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران:*** http://rc.majlis.ir/fa/law/show/93301

۱۳. ***قانون برنامه¬ی چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران:*** http://rc.majlis.ir/fa/law/show/94202

۱٤. ***قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران:*** http://rc.majlis.ir/fa/law/show/790196

۱٥. ***قانون برنامه پنجساله ی ششم توسعه¬ی جمهوری اسلامی ایران***: http://mpo-es.ir/Index.aspx?page_=dorsaetoolsenews&lang=1&tempname=bodjehmain&sub=4&PageID=6174&PageIDF=0&BlockName=tool_dorsaetoolsenews_sample_bodjehmain_block132&isPopUp=false

www.SID.ir

Archive of SID

www.SID.ir